

УДК 349.2

Р.В. ТАТАРІНОВ, прокуратура Сумської області

ОСОБЛИВОСТІ ПРОХОДЖЕННЯ СЛУЖБИ ПРОКУРОРСЬКО- СЛІДЧИМИ ПРАЦІВНИКАМИ

Ключові слова: прокуратура України, державна влада, проходження служби, прокурорсько-слідчі працівники

Прокуратура та її статус в Україні була неодноразово предметом дослідження юридичної науки. Серед науковців, які займалися проблемами функціонування прокуратури можна виділити В.Б. Авер'янова, О.М. Бандурку, Д.М. Бахраха, Ю.П. Битяка, І.А. Галагана, А.П. Гетьмана, В.В. Долежана, С.В. Ківалова, Ю.М. Козлова, В.К. Колпакова, В.П. Коржа, А.П. Коренева, М.В. Косюту, М.І. Мичко, О.Р. Михайленка, В.І. Новосьолова, Г.І. Петрова, В.Ф. Погорілка, Є.М. Поповича, В.В. Сухоноса, В.Я. Тація, Ю.М. Тодіку, Ю.С. Шемшученка, В.Ю. Шобухіна, П.В. Шумського, О.М. Якубу. Разом з тим питанню особливостей проходження служби прокурорсько-слідчими працівниками було присвячено недостатню увагу у юридичній літературі. Виходячи з цього метою статті є надання пропозиції із вдосконалення відповідного законодавства та правозастосовної практики.

Одразу відзначимо, що прокуратура України становить єдину централізовану систему, яку очолює Генеральний прокурор України, з підпорядкуванням нижчестоящих прокурорів вищестоящим. Особливості даного державного органу, а разом з тим і проходження служби прокурорсько-слідчими працівниками обумовлюють завдання, функції та місце цієї державної інституції у системі поділу влад в Україні.

Відповідно до ст.4 Закону України «Про прокуратуру» завданнями прокуратури є: за-

хист від неправомірних посягань: 1) закріплених Конституцією України незалежності республіки, суспільного та державного ладу, політичної та економічної систем, прав національних груп і територіальних утворень; 2) гарантованих Конституцією, іншими законами України та міжнародними правовими актами соціально-економічних, політичних, особистих прав і свобод людини та громадянина; 3) основ демократичного устрою державної влади, правового статусу місцевих Рад, органів самоорганізації населення.

Слід певним чином погодитися з М.І. Мичко, який пропонує вдосконалити завдання прокуратури. Вчений обґрунтовує, що завданнями прокуратури слід вважати: 1) захист прав та законних інтересів людини, громадянина і держави; 2) забезпечення законності в діях органів державної влади й управління; 3) зміцнення правопорядку [1, с.14]. Вважаємо за необхідне дещо поправити відомого вченого вказавши на те, що захисту потребують не лише права, а і свободи людини і громадянина.

Функції прокуратури закріплені у Конституції України (ст.121). Це: 1) підтримання державного обвинувачення в суді; 2) представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених законом; 3) нагляд за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство; 4) нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян.

Слід погодитися з висловленою у юридичній літературі позицією щодо різниці категорій «функції прокуратури» і «функції прокурорського нагляду». Вважаємо справедливою висловлену В.М. Спиридоновим позицію, що коли йдеться про загальний нагляд, нагляд за дотриманням законів у проведенні оперативно-розшукової діяльності, дізнання і досудового слідства, нагляд за додержанням законів

у місцях застосування заходів примусового характеру, згадані напрямки наглядової діяльності прокуратури правомірно називати функціями прокуратури, оскільки вони виділені в ролі таких у Законі України «Про прокуратуру». Їх також можна називати функціями прокурорського нагляду, тому що в сукупності вони складають прокурорський нагляд як особливий вид державної діяльності [2, с.84–90]. Прав також Л.М. Давиденко, який вважає, що діяльність прокуратури значно ширша, вона охоплює не тільки наглядові, але й ненаглядові функції, такі, зокрема, як підтримання державного обвинувачення, представництво в суді громадян чи держави у випадках, передбачених законом, розслідування злочинів, що належать до компетенції слідчого прокуратури [3, с.12].

Необхідно констатувати, що Конституція України не віднесла прокуратуру ні до одної з гілок державної влади, закріпивши її статус в окремому розділі як це до речі зроблено і з Верховною Радою України, Президентом України та судами.

Слід відзначити, що у Європі немає єдиного стандарту щодо місця прокуратури у механізмі держави. Рекомендація (2000) 19 Комітету Міністрів Ради Європи визнає можливість існування у демократичному суспільстві різних моделей прокуратури. Зокрема, прокуратура може існувати як частина судової влади з обов'язковим визначенням у законі характеру і меж її незалежності (п.14). Допускається і те, що прокуратура може бути частиною виконавчої влади. У такому випадку має бути забезпечена незалежність прокурорів та прозорість й справедливість їх діяльності (п.13). Зазначені моделі прокуратур мають переваги і недоліки, але жодна з моделей не виключається і не віддається перевага тій чи іншій моделі.

У науковій літературі також існують різні підходи щодо визначення місця прокуратури у системі поділу влад. Так, В.В. Долежан, А.Ф. Козлов, В.Д. Ломовский зазначають, що прокуратуру слід відносити до законодавчої

гілки державної влади, вважаючи, що функції нагляду за виконанням законів повинні належати самим законодавчим органам. Отже, прокуратура виконуючі дані функції, повинна здійснювати свою діяльність від їх імені і з їхнього доручення [4, с.44; 5, с.17–18; 6, с.141]. На думку А.Н. Ванькаєва, прокуратура найбільш близька до виконавчої гілки влади [7, с.33]. А.Ф. Малий вказує, що усі органи, що не входять в число суб'єктів здійснюючих законодавчу і судову діяльність слід відносити до органів, покликаним виконувати закони. Це стосується й прокуратури [8, с.98–99]. Окремі науковці пропонують віднести прокуратуру до виконавчої гілки влади, зокрема включити прокуратуру в состав Міністерства юстиції базуючись на досвіді закордонних країн [9, с.30]. З точки зору О. Толочко, прокуратура як система незалежних органів повинна входити в систему судової влади на правах самостійної підсистеми, що має власну ієрархічну структуру й організаційно не входить в судову систему України [10, с.20–21].

Також слід відзначити, що сьогодні піддається сумніву теорія поділу влад на три гілки законодавчу, виконавчу і судову. Так, Ю.С. Шемшученко зазначає, що принцип розподілу влад не обмежується тільки законодавчою, виконавчою і судовою гілками [11, с.15]. З точки зору А.Д. Кермова багато положень, у тому числі і деякі основні постулати класичної теорії поділу влади, яка виходить ще до Ш. Монтеск'є, практично застаріли, не цілком відповідають реаліям сучасного політичного життя і тому мають потребу в коректуванні і відновленні [12, с.8–9].

Виходячи з вищезазначеного слід погодитися з висловленою у юридичній літературі точкою зору про необхідність виділення контрольно-наглядової гілки державної влади. Справедливою є точка зору О.В. Марцеляка, який до неї відносить три державні інституції: прокуратуру, Конституційний суд та Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Вчений підкреслює такі спільні риси зазначених державних інституцій, а саме те,

що дані інститути не встановлюють загальних правил поведінки, як це робить законодавча влада, не розглядають і не приймають кінцевих рішень з конкретних кримінальних, цивільних, трудових, адміністративних справ, що є сферою діяльності судової гілки влади, не займаються вирішенням проблем державного управління, що притаманне виконавчій владі, статуси Конституційного Суду України, прокуратури України регулюються окремими розділами Конституції України [13, с.15].

Дійсно сьогодні прокуратура займає відокремлене місце в системі державної влади України, виконуючи роль важливого елемента збалансування цієї системи. У певній мірі можна віднести прокуратуру як до елемента системи стримань і противаг, так і до важливого захисника прав і свобод громадян та контролера інших гілок влади.

Виходячи з цього робота в прокуратурі є надзвичайно специфічним та відповідальним різновидом трудової діяльності, Виконуючи функції прокуратури прокурорсько-слідчі працівники стоять на сторожі законності, здійснюють правозахисну діяльність щодо реалізації прав і свобод громадян та інтересів держави у всіх сферах соціально-політичного життя в Україні. Така діяльність нерідко пов'язана з відкритим протиборством зі злочинним елементом, а отже небезпечна для життя та здоров'я.

Розуміючи специфічний характер праці в прокуратурі національний законодавець встановив спеціальні вимоги до трудової правосуб'єктності цієї категорії працівників. Це, по-перше, підвищений вік прийняття на роботу. Так, за загальним правилом, відповідно до ст.188 Кодексу законів про працю України не допускається прийняття на роботу осіб молодше шістнадцяти років. Стосовно прокурорсько-слідчих працівників діє норма спеціального законодавства (ст.46 Закону України «Про прокуратуру»), яка прямо встановлює вікові критерії прийняття на певні посади (на посади прокурорів Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя та

прирівняних до них прокурорів призначаються особи віком не молодше 30 років, на посади районних і міських прокурорів – віком не молодше 25 років). В той же час з огляду на загальну вимогу цієї статті: «прокурорами і слідчими можуть призначатися громадяни України, які мають вищу юридичну освіту» можна говорити про непрямий віковий критерій, а саме: 21–23 роки. По-друге, наявність громадянства України. По-третє, відповідний рівень освіти. Так, зайняття посади прокурора або слідчого прокуратури не можливе без наявності у особи вищої юридичної освіти (ст.46 Закону України «Про прокуратуру»). По-четверте, відсутність судимості. Стаття 46 Закону України «Про прокуратуру» встановлює, що не можуть бути прийняті на посаду прокурора або слідчого прокуратури особи, які були засуджені за вчинення злочину, за винятком реабілітованих. По-п'яте, підвищені вимоги до вольового критерію. Так, відповідно до п.п.2.4 Положення про порядок стажування в органах прокуратури України, затвердженого Наказом Генерального прокурора України від 30.12.2009 р. № 80, до участі у відборі не допускаються особи, які визнані в установленому порядку недієздатними або обмежено дієздатними. По-шосте, відсутність членства у будь-яких політичних партіях чи рухах. По-сьоме, вимоги до стажу роботи. Стаття 46 Закону України «Про прокуратуру» встановлює, що на посади прокурорів Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя та прирівняних до них прокурорів призначаються особи які мають стаж роботи в органах прокуратури або на судових посадах не менше семи років; на посади районних і міських прокурорів – стаж роботи в органах прокуратури або на судових посадах не менше трьох років.

На наш погляд, задля забезпечення не потрапляння до прокуратури випадкових осіб, правопорушників тощо та з метою викорінення корупції з цього державного органу потрібно як при прийнятті на роботу, так і періодично раз на рік проводити перевірку на поліграфі.

Національним законодавством для працівників прокуратури передбачені особливості і в правовому регулюванні дисципліни праці. По-перше, на відміну від Кодексу законів про працю України, Дисциплінарний статут прокуратури України встановлює виключний перелік заохочувальних заходів, які застосовуються до прокурорсько-слідчих працівників, а саме: 1) подяка; 2) грошова премія; 3) подарунок; 4) цінний подарунок; 5) дострокове присвоєння класного чину або підвищення в класному чині; 6) нагородження нагрудним знаком «Почесний працівник прокуратури України». За особливі заслуги в роботі працівники прокуратури можуть бути представлені до нагородження державними нагородами і присвоєння почесного звання «Заслужений юрист України». По-друге, на відміну від Кодексу законів про працю України, Дисциплінарний статут прокуратури України встановлює розширений перелік дисциплінарних стягнень (догана, пониження в класному чині, пониження в посаді, позбавлення нагрудного знаку «Почесний працівник прокуратури України», звільнення, звільнення з позбавленням класного чину).

Разом з тим більшість інших аспектів трудових правовідносин прокурорсько-слідчих працівників регламентується загальним трудовим законодавством. Наприклад, звільнення прокурорсько-слідчих працівників відбувається за підставами, передбаченими Кодексом законів про працю України.

Підсумовуючи вищенаведене відзначимо, що поширення загального трудового законодавства на прокурорсько-слідчих працівників цілком відповідає вимогам Конституції України, що закріплює принцип вільного розпорядження людиною своєю здатністю до праці, у тому числі і можливістю вступу на державну службу. Встановлені законодавством особливості правового регулювання трудових відносин прокурорсько-слідчих працівників обумовлюються характером їх праці та свідчать про таку характеристику трудового права як диференціація його норм.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мичко М. І. Проблеми функцій і організаційного устрою прокуратури України : автореф дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук : спец. 12.00.10 «Судоустрій; прокуратура та адвокатура» / М. І. Мичко ; Нац. юрид. акад. імені Ярослава Мудрого. – Х., 2001. – 38 с.
2. Спиридонов В. М. Понятие отрасли прокурорского надзора / В. М. Спиридонов // Совершенствование прокурорского надзора в СССР. – М., 1972. – С. 83–91.
3. Давыденко Л. М. Цель, задачи, функции прокуратуры / Л. М. Давыденко // Закон Украины «О прокуратуре»: теория и практика его применения. – Харьков, 1992. – С. 11–12.
4. Долежан В. В. Проблемы компетенции прокуратуры : автореф. дисс. на соискание науч. степени докт. юрид. наук / В. В. Долежан. – М., 1991.
5. Козлов А. Ф. Прокурорский надзор в Российской Федерации: Общая часть : учеб. пособие / А. Ф. Козлов. – Екатеринбург : Изд-во УрГЮА, 1999.
6. Ломовский В. Д. Прокурорско-надзорные правоотношения / В. Д. Ломовский. – Ростов н/Д, 1987. – 141 с.
7. Ванькаев А. Н. Место и роль прокуратуры в системе разделения властей Российской Федерации / А. Н. Ванькаев // Российский следователь. – 2008. – № 10. – С. 32–34.
8. Малый А. Ф. Государственная власть как правовая категория / А. Ф. Малый // Государство и право. – 2001. – № 3. – С. 98–99.
9. Чуглазов Г. Прокуратура в системе органов государственной власти / Г. Чуглазов // Законность. – 2003. – № 2. – С. 30.
10. Толочко О. Прокуратура як незалежний організм у системі судової влади / О. Толочко // Вісник Акад. прокуратури України. – 2006. – № 3. – С. 20–23.
11. Шемшученко Ю. С. Теоретичні засади прокурорського нагляду на сучасному етапі / Ю. С. Шемшученко // Проблеми розвитку прокуратури України в умовах становлення

демократичної правової держави. – К., 1996. – С. 15–19.

12. Керимов А. Д. Проблемы конституционной реформы и государственного строительства в России / А. Д. Керимов. – М. : АГС, 2000.

13. Марцеляк О. В. Контрольно-наглядові органи в конституційно-правовому механізмі забезпечення основних прав і свобод громадян України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук / О. В. Марцеляк. – Х., 1997. – 22 с.

Татарінов Р. В. Особливості проходження служби прокурорсько-слідчими працівниками / Р. В. Татарінов // Форум права. – 2012. – № 1. – С. 924–928 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2012-1/12trvpcp.pdf>

Розглянуто місце прокуратури України у механізмі державної влади. Проаналізовано особливості проходження служби прокурорсько-слідчих працівників. Надано пропозиції із вдосконалення відповідного законодавства.

***

Татарінов Р.В. Особенности прохождения службы прокурорско-следственных работников

Рассмотрено место прокуратуры Украины в механизме государственной власти. Проанализированы особенности прохождения службы прокурорско-следственных работников. Представлены предложения по усовершенствованию соответствующего законодательства.

***

Tatarinov R.V. Features of Service Prosecutors and Investigators

The place Prosecutor Office of Ukraine in the mechanism of state power is considered. The features of service prosecutors and investigators are analyzed. Sentences on betterment of the applicable legislation are introduced.